

МИСИОНАРКА ЦРВЕНОГ КРСТА И ПРИЈАТЕЉ СРПСКОГ НАРОДА – КАТАРИНА КЛАРА ШТУРЦЕНЕГЕР

Мира Л. Говорчин¹, Владимир Сакач², Милица Марјановић³,
Горан Младеновић²

¹ Институт за радиологију КЦВ Нови Сад

² Медицински факултет Нови Сад

³ Дом Здравља Нови Сад

Сажетак

Катарина Штурценегер (Chatarina Sturzenegger), публициста, била је велики човек и борац за истину и правду, што поткрепљује њена богата биографија и библиографија. У све што је радила улагала је велики труд, рад и одрицање. Радни пут ове изузетне жене, ишао је од наставнице, поштанске службенице, новинара и фотографа до медицинске сестре и добротинитеља. Објавила је на немачком и француском језику више књига и чланака. Неке су преведене и на друге светске језике. За успешан рад, који је обављала кроз сва набројана занимања, додељене су јој разне награде и похвале. Била је члан швајцарског и Међународног Црвеног крста. Као близак пријатељ, његовог оснивача, Анри Динана (Henri Dunant) боравила је на различитим странама света, у служби изасланика Црвеног крста и медицинске сестре.

Кључне речи: Катарина Штурценегер, Црвени крст,

Биографски подаци

Катарина Клара Штурценегер рођена је 5. децембра 1854. године у Спајхеру (*Speicher*) у Швајцарској, као шесто дете у сиромашној породици [1,2]. Била је ћерка малог фармера и ткача Јохана Улриха (*Johann Ulrich*) и Ане Барбаре (*Anna Barbara*) рођене Колер (*Koller*), која је била ћерка фабриканта из истог места [1]. На свет је дошла два месеца раније, што у оно време није било нимало лако, тако да се већ од првих дана њена жилавост ставља на пробу [2]. Са шест година прешла је да живи код тетке, али је морала поред школских обавеза и да ради како би се

допунио кућни буџет. Сав новац који је зарађивала узимала је тетка; па Клара због те неправде, са 12 година бежи од куће и запошљава се у фабрици. Зарађен новац слала је мајци [2].

Током школовања примећено је да је нарочито обдарена девојчица. Упркос својим скромним средствима, пријављује се на пријемни испит за Учитељски факултет у Берну, 1872. године, на коме је школовање трајало је две године [2].

Наставнички посао обављала је 1874–1876. и 1879–1882. у Кандергрунду (*Kendergrund*) [1]. Председник школе у Кандергрунду похвалио је „њене педагошке вештине, методичку ефикасност и енергично руковођење дисциплином“ [2]. У школи у Рамзену (*Ramsen*) радила је у периоду 1876–1878. године, а у Маглингену (*Maggingen*) од 1878–1879. године. Међутим, њен наставнички рад прекида обољевање од тифуса, после, и несрећа са коњем и колима [1].

Поверено јој је место шефа поште у Волфхалдену (*Wolfhalden*) 1884. године [2]. Ту ради до 1896. године, када прелази у Груб (*Grub*), да обавља исти посао у наредне три године. Сугерисала је да је више поштар потребано за испоруку, јер су области веома простране. Снажно се борила за бољу плату за породичне људе и била је један од пионира измене закона о државним пензијама за поштанске службенике. Поред њеног рада у пошти била је и новинар. Новинарску каријеру почела је у Волфхалдену. Писала је под псеудонимом С. Albertini, а касније С. Sturzenegger како би сакрила да је женско. Написала је чланак „Закон о одласку у пензију или савезни беспосличари?“ (*Pensionierungsgesetz oder Bundesfaulenzler?*) под псеудонимом Appenzeller Zeitung. Почетни ентузијазам нестао је када је откривено ко стоји иза чланка. Као жени није јој било пријатно да пише о таквим питањима и темама [2]. Биограф Марија Морел описује је као „мушкарачу са много храбрости и темперамента“. Писала је за скоро све швајцарске новине. Бавила се и фотографијом, што ће јој касније бити од велике користи.

У Стокхолму на такмичењу добија седму награду за рад на тему „Практични предлози за мир и разоружање“ [2]. Књига „Кратка историја Швајцарске“ (*Kurzgefasste Schweizergeschichte*), донела јој је многе похвале и почасте, међу којима су и похвале на Националној изложби у Женеви, 1896. године и Светској изложби у Паризу 1900. године [1].

Радила је као пословођа штампарије у Берну 1889–1903. године и као уредник новина у Цириху и Вирицбургу. Даљи радни век проводи као мисионарка Црвеног крста.

Рад при Црвеном крсту

Катарина Штурценегер била је лични пријатељ Анри Динана и први писац његове биографије. Присутствовала је, 1901. године, додели Нобелове награде за мир Анри Динану за оснивање Црвеног крста и зачеће Женевске конвенције [2]. Док је боловала и боравила у Окружној

болници у Хајдену, Динан ју је посећивао. У једном од разговора он је изнео да његове идеје, у којима се огледа рад Црвеног крста, не могу спречити рат сам по себи, али да страхоте и геноцид настао њим могу бити смањене, уколико се буде помагало и пријатељима и непријатељима. По избијању руско-јапанског рата, 1904. године, по жељи Анри Динана, Катарина Штурценегер, као заступник његових циљева, одлази у Токио са задатком да шири принципе Црвеног крста и да детаљно извештава Динана о свему што се дешава тамо [2]. Уз Динаново овлашћење и новац за пут које је добила од новинског предузећа у којем је била запослена, кренула је да пропагира идеје Црвеног крста. Инспирацију је налазила и у делатностима Флоренс Најтингел (Florence Nightingale); желела је да помаже рањеницима на бојиштима [3].

Током шестонедељног путовања бродом научила је енглески језик. Дошавши у Јапан увидела је да неће све ићи како је испланирано. Швајцарски и јапански Црвени крст имали су различите начине збрињавања рањеника. Основна разлика била је у томе што је женама било забрањено да се старају о рањеницима на бојном пољу, а по јапанском закону [3]. Поред тога Катарини није било дозвољено да буде дописник са бојиште из истог разлога. Ни један задатак са којим је дошла у Јапан, није могла у потпуности да испуни, ни као дописник – новинар, ни као самарићанка. Пошто је било тешко без сталних прихода, давала је приватне часове немачког језика. Међутим како би испунила жељу Анрија Динана, решила је да унутар земље проучи организацију и активности јапанског Црвеног крста. То је остваривала кроз посете војним болницама, разговорима са рањеницима, присуствовањем операцијама, волонтирањем и друго... Базирано на сопстеном искуству, ситуацију је приказала у часопису јапанског Црвеног крста. Своја искуства пренела је и у књигу „Поред рањеника у Токију, сећање на руско-јапански рат“, која је награђена медаљом јапанског Црвеног крста [3]. Своју јапанску причу, завршава 1908. године и после четири године враћа се у Швајцарску. Путовала је затим широм Европе како би ширила причу о тој далекој земљи – Јапану и прикупљала прилоге за добротворне институције те земље.

Приче из Србије

Катарина је два пута долазила у Србију. Први пут у време балканских ратова 1912. и 1913. године, затим у почетку Првог светског рата од августа 1914. до пролећа 1915. године [1,2,4]. Као представник швајцарског Црвеног крста и велики следбеник Анри Динана, у Србију је дошла с двојаким улогом, као болничарка Црвеног крста и као извештач – новинар. Као болничарка била је уједно и извештач који бележи сва дешавања о ратним збивањима [4]. За разлику од Јапана, у Србији је могла слободно да учествује у збрињавању болесника и прати дешавања на бојиштима. Све догађаје и важне личности фотографисала је и оставила

за собом фотографије које су сада вредни документи. Писала је само о оним стварима које је сама видела и доживела, притом ширећи истину о свему што се у то време дешавало на тлу Србије. Своја сведочења о дешавањима у Србији, овековечила је у шест књига на преко 700 страна и са неколико стотина фотографија. Текстови су били на немачком и француском језику. У оквиру те, опсежне културно-историјске документације налазе се: *Serbisches Rotes Kreuz und internationale Liebestätigkeit während der Balkankriege 1912/13, ein Erinnerungsblatt* (Zürich, 1914), *Serbien im europäischen Kriege 1914/15. Nach Briefen, Dokumenten und Erlebnissen mit 100 Original-Aufnahmen* (Zürich, 1916), *Licht in die Wirren des Balkans. Eine historische Studie von C. Sturzenegger* (Zürich, 1917), *Serbien am Jahresende 1915: Dunkle Tage* (Zürich, 1916), *Die Auferstehung Srebiens, seine glorreichsten und seine dunkelsten Tage. Dokument zur Kreigsführung der vereinigten österr – ungarischen, deutschen und bulgarischen. Armeen neblest einer Anzahl Photographien* (Bern – Berlin, 1920), *La Serbia en guree 1914-1916. Épisodes vécus et illustrés de 120 photographies par Crox – Rouge* (Neuchatel – Paris, 1916) [5]. Сваки од ових списа сведочи о тешким временима и једном хуманом ангажману током врло тешких времена за Србију.

Током своје прве посете, за време балканских ратова, 1912–1913. године била је распоређена у Београду. Обилазила је болнице и радила је и са турским и бугарским заробљеницима. Податке које је добила у току ових обилазака изнела је у виду кратких саопштења, приказујући опремљеност болница, капацитете за смештај рањеника, наводећи имена људи који су их водили. У том тренутку су у Београду радиле 24 различите болнице, које су предводиле многобројне хуманитарне мисије из целог света (енглеска, холандска, швајцарска, аустријска, руска...). Прва међу њима била је мисија руског Црвеног крста. Опис њихових узорних болница дала је и Катарина Штурценегер: „Руси су опремили болнице за које су донели читаве возове са целокупном опремом, почев од кревета до операционих сала, обиље санитетског и фармацеутског материјала, рендген и кухињску опрему.“ [6]. Она још описује да су у оквиру тих руских болница, лечење и нега били на највишем нивоу. Све похвале, по њој завређују и такозвана „колера – екипа“ из руске мисије, која је за време епидемије колере у Скопљу спасила више од половине оболелих. Своје дивљење према руском особљу исказује реченицом: „До сад сам мало симпатисала Русе, напротив овде сам научила да их волим и високо ценим.“ [6]. Тај закључак је донела пошто су је руске милосрдне сестре неговале и лечиле када је она оболела од азијске дизентерије, којом се инфицирала при раду болесницима. Још једну врло важну улогу Катарина Штурценегер имала је током свог боравка у Београду. Она је водила заробљеничку картотеку. Водила је евиденцију за 12.000 заробљених Турака, 3.000 заробљених Бугара, али и за српске и црногорске заробљенике у Турској и Бугарској. У својој књизи *Serbisches Rotes Kreuz* високо оцењује рад српског санитета, стручност српских лекара, њихову дружељубивост и предусретљивост. О српским рањеницима изрекла је пуно лепих судова: о њиховој дисциплинова-

ности, трпељивости и оптимистичком схватању живота, о њиховој скромности [5].

По аустроугарској објави рата, Катарина одмах долази у Србију, 1914. године, да би сазнала како Црвени крст, као међународна организација, може да помогне српској санитарској служби у данима масовног страдања и великих невоља. Била је прва међу странцима која је хтела да буде уз Србију. Свој угао гледања целокупне ситуације, али не само санитарске, већ и политичке, Катарина је детаљно приказала у књизи „Србија у Европском рату 1914–1915“. Њена новинарска професија и жеља да европској јавности пренесе сваки моменат из ратног вихора, кроз систематски и хронолошки исприповедан текст, открива се од самог почетка књиге [4]. Прво одредиште био јој је Ниш, као ратна престоница Србије. Одмах се пријавила у Министарство рата и председнику Централног одбора српског Црвеног крста, др Војиславу М. Суботићу млађем, који је дужност председника преузео од пуковника др М. Борисављевића који је отишао на фронт. Ову функцију др Суботић је обављао до краја рата 1918. године [7]. Према њеним речима, дочек је изгледао овако: „Пружио ми је обе руке, пожелео ми је добродошлицу и примио ме као госта Србије у својој кући. Његова добра жена се према мени односила као права мајка“ [8]. Само неколико дана по доласку све болнице и касарне уређене за пријем рањеника, биле су препуне. Сви су имали пуне руке посла. Услед недостатка лекара, „ускакале“ су жене да збрињавају рањенике. „Херојском самопожртвованошћу све жене се прихватају превијања рана, често од раног јутра до дубоко у ноћ, перу и чисте ране и повезују их и све то раде самостално, само најтеже случајеве преузима главни лекар. А да добро радимо, а да заправо нисмо медицинари, то нам показују резултати. Све мање ране лепо зацељују; за отприлике 14 дана без сумње ће трећина њих моћи бити отпуштена.“ [8]. Србији веома недостаје медицинска помоћ. Већина земаља не може да помогне јер се и сами налазе у лошој ситуацији. Густав Адор, председник Међународног одбора Црвеног крста, послао је негативан одговор за помоћ Српском друштву Црвеног крста: „Пошто је цела Европа под оружјем и саобраћај прекинут свуда и пошто велике државе имају потребу да свој санитарски материјал сачувају за сопствене услуге својих друштава Црвеног крста, то међународни одбор ЦК нема могућности да апелује за међународну помоћ Друштва Црвеног крста других држава...“ [7]. Неки швајцарски медији пренели су неистине о збивањима у Србији, како о победама српске војске, тако и о несмештају и незбрињавању рањеника. Катарина Штурценегер је тврдила да ни један рањеник није без неге и да је већ збринут велики број рањеника који су напустили болнице. По смиривању ситуације у Нишу, Катарина прелази у војну болницу у Крагујевцу, где је радила са др Вучетићем, гђом др Вучетић и пуковником др Сондермајером, хирургом. Два и по сата било је довољно за збрињавање око 100 рањеника, од првог поздрава до промене завоја, и то захваљујући доброј организованости и практичности др Вучетића. То сведочи и цитат из књиге *Србија у Европском рату 1914–1915*: „Осим тога, занавек

ћу памтити три ствари из оне болничке праксе: прво, организаторску делатност директора др Вучетића, друго, симпатични дух др Сондермајера које је владао у операционим салама и превијалиштима; и треће, визите који је сваке вечери обављала госпођа др мед. Вучетић, која се матерински бринула о свима, сваком пожелела лаку ноћ и по потреби давала средство за умирење болова, а онима који су се од болова превијали на својим лежајевима давала је инјекције морфијума, па су захваљујући томе могли да спавају“ [8].

Након кратког, поновног боравка у Нишу и обављања болничарских дужности Штурценегерова је прешла у Београд, како би сагледала тамошњу ситуацију. Током боравка у Београду обишла је болнице, али и све важније институције. Детаљно је фотографисала бомбардовани Београд, излажући се и животној опасности. Целокупно стање пратили су списи и фотографије, као верни докази тешких борби. Херојска мисија храбрих Американаца у Београду, предвођених госпођом Мадел Грујић, женом српског дипломате Славка Грујића, истакнута је у једном од њених писама. Они су остали у Београду и после званичне евакуације београдског становништва, како би пружали помоћ онима који га нису напустили, жени, деци, старијим људима, послужу и сиромашним радницима. Поред др Едварда М. Рајана, др Џејмса Донована и др Вилијама Т. Ахирн ту је била и мис Мери Гледевин са целом групом професионалних болничких сестара [8].

Повратком у Ниш сусрела се са епидемијом тифуса, која се проширила по целој земљи. Пошто је простудирала ситуацију у заробљеничком логору, преко пута болнице у којој је радила, увидела је да се под хитно морају променити санитарске услови, требало је променити сламу, донети чисту и суву ћебад, панталоне и чарапе... Помоћ су указали Црвени крст, Коло српских сестара и Влада, па су санитарске прилике одмах поправљене [8]. Катарина је детаљно описала пегави тифус на основу сопствених запажања и искустава. Описала је заједничке симптоме, пропратне појаве, негу болесника и од трбушног тифуса, дужину трајања болести... Ова опака болест однела је више десетина хиљада живота, али и не само рањеника и заробљеника, већ и лекара и болничког персонала који су даноноћно радили и услед умора и исцрпљености нису стизали да се дезинфикују комбинацијом петролеума и маслиновог уља. Катарина је успела да избегне инфекцију користећи ову радикалну профилаксу сваки дан.

Клара Штурценегер високо је оценила рад српског санитета, стручност и хуманост лекара, човекољубље и оптимизам, упркос страдањима. Била је ганута тужним судбинама избеглог народа, посебно рањеника, инвалида, растурених породица и изненађена моралним и правним кодексом у третману непријатељских заробљеника [9]. Како се лично уверила, па то посебно истиче, готово сви заробљеници у Нишу били су смештени и збринуту у касарнама, помоћним зградама и баракама у кругу Тврђаве, тако да су заробљени официри чак могли и да повремено излазе у град. Посебно истиче, да је српска влада строго поштовала све

међународне обавезе према ратним заробљеницима, чак и на уштрб смештаја, исхране и лечења сопственог народа [10]. Међутим, Катарина је оптужила за три прекршаја међународног права Аустроугарску, Немачку и Бугарску. То су:

1) Њихове војске извршиле су злочине убијања цивилног становништва и ратних заробљеника у време офанзиве на Србију 1914, затим и 1915. године;

2) Аустроугарске војне власти из привремено окупираних крајева Србије 1914. године депортовале су и интернирале неборачко становништво, које је масовно умирало по импровизованим логорима, без санитетског старања и под суровим поступцима логорских власти.

3) Утврђена је примена, употреба дум-дум муниције, чему су сведочили тешки рањеници међу српским војницима, као и у случајеви код прегледа и обдукције Срба (чак и цивила) [5].

Повратком у Швајцарску Клара Штурценегер није престала да помаже Србији. Организовала је „Велику акцију помоћи“ Србима, која је дала добре резултате. Скупљен је новац, одећа, веш, постељина, брашно, кукуруз, млеко у праху, чоколада и друге намирнице.

За заслуге учињене Србији, принц Александар Карађорђевић одликовао ју је орденом Светог Саве 4. реда [1].

Клара Штурценегер је умрла 11. октобра 1929. године. Сахрањена је у близини Динановог гроба у Цириху [1,2]. Краљевина Југославија је сносила трошкове сахране ове храбре жене.

Закључак

Анализирајући лик и дело Катарине Кларе Штурценегер, може се закључити да је реч о изузетном човеку. Катарина Штурценегер, била је публицисткиња и болничарка, врло значајна за српски народ. Поред свог земљака, др Арчибалда Рајса (*Archibald Reiss*), била је велики швајцарски пријатељ Србије. Нажалост, она је једна од личности које су пале у заборав и о њој је мало литературних података. Овим радом покушали смо да приближимо живот и рад, жене која је пуно помогла Србији кад јој је највише требало, у време ратова, страдања и немаштине.

Литература

1. hls-dhs-dss.ch [homepage on the Internet]. Historisches Lexikon der Schweiz, [update 18.08.2012; cited 25.2.2013.]. Available from: <http://www.hls-dhs-dss.ch/textes/d/D19337.php>
2. sosos.org [homepage on the Internet]. Solidarität und Spiritualität Ostschweiz, [update 05.04.2010.; cited 25.2.2013.]. Available from: http://www.sosos.org/fileadmin/texte_pdf/Catharina_Sturzenegger_2010.pdf

3. icrc.org [homepage on the Internet]. International Committee of the Red Cross, [update 20.02. 2013.; cited 25.2.2013.]. Available from: <http://www.icrc.org/eng/assets/files/2011/japan-newsletter-e-vol12.pdf>
4. Orbović P. Sećanja na Srbiju i Srbe u Prvom svetskom ratu. U: Godišnjaku Istorijskog arhiva Grad Novog Sada. Novi Sad; 2010: 229-31
5. Стојанчевић В. Швајцарскиња Катарина – Клара Штурценегер у служби Црвеног крста у Србији и о Србима. У: Посебан отисак из Годишњака Града Београда. Београд; 1975:159-71
6. Nedok A. Ruska sanitetska pomoć Srbiji u njenim oslobodilačkim i odbrambenim ratovima XIX i ranog XX veka (1804–1917. godine). Vojnosanit Pregl 2009; 66(7): 587–96
7. Jokanović Vladimir, Crveni krst Srbije u Prvom svetskom ratu. U: Apostoli milosrđa: (povodom 125. godišnjice Društva Crvenog krsta u nas). Novi Sad; 2001. 63-67
8. Šturceneger Katarina, Srbija u Evropskom ratu 1914-1915. Novi Sad: Akademska knjiga; 2009.
9. Đenić N, Ćirić S, Popović – Filipović S. Povodom 130 godina postojanja Vojne bolnice u Nišu: januar 1878 – januar 2008. Vojnosanit Pregl. 2008; 65(1): 69–80
10. Bekić T. Katarina Šturceneger i njen doživljaj Srbije i Srba za vreme Prvog svetskog rata. U: Srbija u Evropskom ratu 1914 – 1915. Novi Sad: Budućnost; 2009.